

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Аржаанская средняя общеобразовательная школа
Пий-Хемского кожууна Республики Тыва

«РАССМОТРЕНО»

Руководитель МО:

М.М. Шаманов Д.Х.

Протокол № 1

от 27.08 2024 г.

«СОГЛАСОВАНО»

Зам. директора по УВР:

М.М. Тюлюш Л.Б.

Протокол № 1

от 28.08 2024 г.

«УТВЕРЖДАЮ»

Директор школы:

М.М. А.Б. Байкара

Приказ № 128

от 28.08 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по родному (тувинскому) языку

ДЛЯ 9 КЛАССА
НА 2024/2025 УЧЕБНЫЙ ГОД

Составитель программы:
Ооржак Лариса Александровна,
I квалификационная категория.

Тайылбыр бижик

5 -11 класстарга тыва дыл программанын Тыва Республиканың ниити өөрөдигезинин кол (долу эвес) школага тыва дыл талазы –биле күрүне стандарттарынга дүүштүр тургускан. Программаны 5-9 класстарга тыва дыл программанын А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии; 10-11 класстарга тыва дыл болгаш 5-11 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазының А.К.Ойдан-оолдуң өөрөдиге программанын даянып тургускан. Ажылдаар өөрөдиге ному: М.Д.Биче-оол, Д.А.Монгуш, М.В.Бавуу-Сюрюн, А.К.Ойдан-оол. Тыва дыл. 8-9 класс. Ортумак школаның класстарынга өөрөдиге ному. – Кызыл: ТывНУЧ, 2006. – 224 ар.

5-11 класстарга тыва дыл өөрөдиринин тайылбыр бижик

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустуң төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкени мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның – улустуң аас чогаалының, өске-даа янзыларының, театр уран чүүлүнүң болгаш уран чүүлдүң өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемнин, ажил-херекти чорударының, өөрөдигениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Амгы үеде тыва дыл улустуң амыдыралының, ажил-чорудулгазының бүгү-ле талалрында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Тыва школаларга азы класстарга, өске-даа өөрөдиге черлеринге төрөөн дылды өөрөдири уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй-хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шиңгээдип алыры - өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкенин билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулгазын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

5-11 класстарга тыва дыл эртемнинин утказы

Школага тыва дыл эртемнин(курузун) өөрөдиринин программанын лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижириинин болгаш бижик демдектерин салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теория-талазы-биле билиглерни ниити дыл эртемнинин база амгы үеде тыва дыл эртемнинин чедишкенин барымдаалап тайылбырлаан.

Тыва дыл эртемнинин тургузуу (9 класс)

Школага төрөөн дылды башкылаарының кол-кол **сорулгалары:**

- өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билиринин мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээр;

- шын бижириинин болгаш бижик демдектерин салырының быжыг чаңчылдарын бээр;

- алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелдеринге дүүштүр боттарының бодалдарын аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илередиринин мергежилдери-биле чепсеглээр;

- өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;

- өреникчилерниң ниитилел амыдыралынга дылдың ужур-дузазының, хөгжүлдезиниң дугайында база тыва дылдың өске дылдарның аразында ээлеп турар чериниң дугайында бөдүүн билиглер-биле таныштырар;

- оларның логиктиг боданышкынының сайзыраарынга идиг бээр, чугаазын сайзырадыр;

- төрөөн дылынга камныг болгаш хандыкшылдыг болурун хайныктырар, дылының байлаан шиңгээдип алырынга өреникчилерниң сонуургалын күштелдирер;

- өреникчилерни патриотизмниң болгаш интернационализмниңезузунга кижизидер, оларның материалисчи үзел-бодалдарын хевирлээр;

- ном болгаш билиглерниң өске-даа үндезиннери-биле ажылдаарынга өреникчилерни чаңчыктырар;

- оларны боттары боданып өрениринге чаңчыктырар;

- шын, медреселдиг, аянынг номчуурунун мергежилдерин сайзырадыр;

- төрөөн дыл кичээлдерин өреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраарынга бүрүнү-биле ажыглаар;

- өреникчилерни харыысалгалыг болурунга, өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыырынга кижизидер;

9-КУ КЛАССКА ТЫВА ДЫЛ ЭРТЕМИНИҢ УТКАЗЫ БОЛГАШ ТУРГУЗУУ

9 класска катаптаашкын кылгаш, оон «Синтаксис болгаш пунктуация» деп болуктуң «Хөй кежигүннерлиг нарын домактар» деп эгезин эрткеш, «Дыл дугайында ниити билиглер» деп эгени өренир.

Бо эгеге тыва литературлуг дыл болгаш ооң стильдерин, чугаа жанрларының дугайында билигни, дылдың нормаларының болгаш чугаа культуразының айтырыгларын өренирин база кириген.

9-ку класска 5-9 класстарга лексика, фонетика, грамматика база орфография болгаш пунктуация талазы-биле өөрөнгөн чүүлдерни түңней системажыдып катаптаар.

5-9 класстарга тыва дылды өөредип тура, башкы өреникчилерниң 1-4 класстарга шын, чараштыр бижирииниң талазы-биле алган чаңчылдарын сайзырадыр. Өреникчилер кыдырааштарынга ай, хүннү, кичээлдинг темазын, ажылдарның хевирлерин, мергежилгелерниң дугаарларын, параграфтарны чаңгыс аай, шын бижирин башкы чедип алыр. Оон ыңай сөстөрни болгаш домактарның грамматиктиг сайгарылгазын кылырда ажыглаар шыйыглар болгаш схемаларны шевергин шыярынга чаңчыктырар.

7-8 класстарга өөрөнгөн чүүлдерни катаптаары

Синтаксис болгаш пунктуация

Хөй кезектерлиг нарын домактар дугайында билиг. Хөй кезектерлиг чагырышпаан нарын домактар. Хөй кезектерлиг чагырышпаан нарын домактар. Хөй кезектерлиг чагырышкан нарын домактар. Хөй кезектерлиг чагырышпаан, чагырышкан нарын домактар.

Сөзүглелде хөй кезектерлиг нарын домактарны тып, оларны сайгарып билири, аялгазын шын номчууру, чугаага шын ажыглаары.

Дыл дугайында ниити билиглер

Дылдың ниитилел амыдыралынга ужур-дузазы. Дыл эртеми база ооң кол бөлүүктери. Эң нептереңгей дылдар. Төрөл дылдар дугайында билиг. Тыва дылдың төрөл дылдары. Тыва бижик тывылган соонда тыва дылдың хөгжүлдези. Тыва улустуң төрөөн дылының ужур-дузазы. Тыва дылдың шинчээчилери.

Стилистика болгаш чугаа культуразы

Стилистика дугайында билиг. Ном стили, чугаалажыр стиль, эртем стили, публицистика стили, албан-херек стили, чечен чогаал стили.

Синонимика – стилистиканың кол өзээ. Лексиканың стиль синонимнери. Грамматиканың стиль синонимнери.

Чугаа культуразының дугайында билиг. Литературлуг дылдың нормалары. Фонетика болгаш орфоэпия (шын адалга) талазы-биле нормалар, лексика талазы-биле нормалар, грамматиктиг нормалар, сөстөрни ажыглаарының нормалары. Аас болгаш бижимел чугааның кол-кол негелделери.

Аас болгаш бижимел чугаага литературлуг дылдың нормаларын сагывышаан, ооң стиль аргаларын чөп ажыглап билири.

Лексика, фонетика, грамматика (морфология биле синтаксис) база шын бижилге талазы-биле өөрөнгөн чүүлдерни системажыдып, түңнөп катаптаары.

Кол-кол мергежилдер болгаш чаңчылдар

9 классты доозуп тура, өөреникчилер дараазында мергежилдерни болгаш чаңчылдарны чедип алып. Хөй кезектерлиг нарын домактарны сайгарар. Хөй кезектерлиг нарын домактарның аразында харылзаазын көргүзөр схема-шыйыглар кылып. Янзы-бүрү хевирлиг нарын домактарны тургузар.

Сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыр. Литературлуг дылдың нормаларын сагыыр.

Пунктуациядан. 8-9 класстарга өөрөнгөн пунктограммаларын тывар, бижик демдектерин салганын бадыткаар.

Хөй кезектерлиг нарын домактарга бижик демдектерин салыр.

Орфографиядан. 5-6 класстарга өөрөнгөн орфограммаларны шын бижиир болгаш тайылбырлаар.

Программа шактарының хуваалдазы

9 класска шупту 34 шак, грамматика материалы өөрөдиринге 19 шак, чугаа сайзырадырынга 4 шак.

Кичээлдин темазы	Шагы	Хыналда ажыл	Чугаа сайзырадылгасы
7-8 класстарга өөрөнгөн чүүлдери катаптаары	7	1	3
Хөй кезектерлиг нарын домактар	6	1	2
Стилистика	9	1	3
Чугаа культуразы	13	2	4
Дыл дугайында ниити билиглер	8	2	6
Ниитизи-биле:	43	7	18

Темалары	Кичээлдин хевири	Планнаттынган түннелдер	Онаалга	Шагы	Хуусаазы	
					План аайы-биле	Эрттирген үези
I- ги улдуң (16 шак)						
7-8 класстарга өөрөнгенин катаптаары Сөс каттыжышышкыны болгаш бөдүүн домак.	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: Бөдүүн домактын тургузуу. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажылды чорудар. Бот-тускайлаң: бодунуң төрөөн дылынга сонuurгалды күштелдирер	№4 арын 115	1		
Синтаксистиг сайгарылга	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: Бөдүүн домактын тургузуу. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажылды чорудар. Бот-тускайлаң: бодунуң төрөөн дылынга сонuurгалды күштелдирер	№8 арын 116	1		
Деннелгелерни тускайлаары.	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: Тускайлаан кежигүннерлиг домактар, оларга бижик демдектери. Метапредметтиг: сөзүглелден тускайлаан деңнелгелерни тып билири. Бот-тускайлаң: бойдуска хумагалыг болурунга чаңчыгар	Мерг.18. Ар.120	1		
Дорт болгаш доора чугаа.	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: Бижик демдектерин шын тургузуп билири. Метапредметтиг: орус дылдын дурумнери-биле деңнээри. Бот-тускайлаң: эвилен, кижизиг болуру	Диалог тургузуп эккээр	1		
Диалог.	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: Бижик демдектерин шын тургузуп билири. Метапредметтиг: орус дылдын дурумнери-биле деңнээри. Бот-тускайлаң: эвилен, кижизиг болуру	Диалог тургузуп эккээр	1		
Эдертиг «Бышкан тараа» арын 114	Хыналда кичээл	Предметтиг: 7-8 класстарга алган билиглерин практика кырынга шын ажыглап билири. Бот-тускайлаң: бодунуң билиглерин практика кырынга ажыглап билири	Чогаадыг бижиир «Ажыл-ишчи кижиги»	1		
Частырыглар-биле ажыл	Быжыглаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң:	Схема-биле домактар	1		

		өөредилгеге сонугалдыг болуру	чогаадыр			
Чагырышпаан нарын домак	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: ЧПНД болгаш оларга бижик демдектери. ЧНД болгаш олага бижик демдектери. Метапредметтиг: сөзглел-биле ажылды чорудуп билири. Бот-тускайлаң: күш-ажылче чүткүлдүг болуру	Берген домактарның сайгарылгазы	1		
Чагырышкан нарын домак	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: ЧПНД болгаш оларга бижик демдектери. ЧНД болгаш олага бижик демдектери. Метапредметтиг: сөзглел-биле ажылды чорудуп билири. Бот-тускайлаң: күш-ажылче чүткүлдүг болуру	Берген домактарның сайгарылгазы	1		
Чугаа сайзырадылгазы «Чарлып болбас ыдыктыг чаңчылывыс кагбаал»	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглаары. Бот-тускайлаң: улустуң чаңчылдарын сагып билири	Чогаадыг бижип эккээр	1		
Частырыглар-биле ажыл	Быжыглаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонугалдыг болуру	Схема-биле домактар чогаадыр	1		
Хөй кезектерлиг нарын домактар Хөй кезектерлиг нарын домактар дугайында билиг.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: хөй кезектерлиг нарын домактарны шын тургузуп билири. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажыл кылыры. Бот-тускайлаң: төрөөн чуртунга ынак болуру	№44 1 кезээ	1		
Хөй кезектерлиг ЧПНД	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: хөй кезектерлиг нарын домактарны шын тургузуп билири. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажыл кылыры. Бот-тускайлаң: төрөөн чуртунга ынак болуру	№44 2 кезээ	1		
Эдэртиг бижииринге белеткел	Сайгарылга кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглаары. Бот-тускайлаң: улустуң чаңчылдарын сагып билири	Дүрүмнерни катаптаар	1		
Эдэртиг «Боо» арын 162	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглаары. Бот-тускайлаң: улустуң чаңчылдарын сагып билири	Бижик демдектерин катаптаар	1		
Частырыглар-биле ажыл	Быжыглааш	Предметтиг: алган билиглери практика	Схема-биле	1		

	кын кичээл	кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонургалдыг болуру	домактар чогаадыр			
II- ги улдуң (16 шак)						
Хөй тайылбыр домактарлыг нарын домак.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: хөй тайылбыр домактарлыг нарын домактарны шын тургузуп, сайгарып билири. Метапредметтиг: орус дылдын дүрүмнери-биле деңнеп билири. Бот-ускайлаң: күш-ажылга ынак болуру	Схема-биле домакт чогаад. №54	1		
Хөй кезектерлиг ЧПНД	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: хөй кезектерлиг ЧПНД болгаш ЧНД ылгаары, схемаларын тургузары. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонургалдыг болуру	Мерг.60. Дом.сайг.,схема-биле ажыл	1		
Хөй кезектерлиг ЧНД	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: хөй кезектерлиг ЧПНД болгаш ЧНД ылгаары, схемаларын тургузары. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонургалдыг болуру	Мерг.64. Дом.сайг.,схема-биле ажыл	1		
Хөй тайылбыр домактарлыг нарын домактарга катаптаашкын	Быжыглааш кын кичээл	Предметтиг: хөй тайылбыр домактарлыг нарын домактарны шын тургузуп, сайгарып билири. Метапредметтиг: орус дылдын дүрүмнери-биле деңнеп билири. Бот-ускайлаң: күш-ажылга ынак болуру	Берген домакты сайгарып эккээр	1		
Стилистика болгаш чугаа культуразы Ниити билиглер. Ном стили.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыры, литературлуг дылдын нормаларын шын сагыыры. Метапредметтиг: сөзүглелдер-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: күш-ажылчы болуру	№66. Дүрүм ар.148	1		
Чугаа стили	Чаа тема тайылбыры		Дүрүмнү катаптаар	1		
Стиль талазы-биле нейтралдыг сөстөр, хевирлер, домактар.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыры, литературлуг дылдын нормаларын шын сагыыры. Метапредметтиг: сөзүглелдер-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: күш-ажылчы болуру	Дүрүм катаптаар, арын 149	1		

Чугаа стили.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыры, литературлуг дылдың нормаларын шын сагыыры. Метапредметтиг: сөзүглелдер-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: күш-ажылчы болуру	Өске чогаалдардан сөзүглелдер тывар	1		
Эртем стили.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыры, литературлуг дылдың нормаларын шын сагыыры. Метапредметтиг: сөзүглелдер-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: күш-ажылчы болуру	Чечен чогаалдардан сөзүглелдер тывар	1		
Публицистика стили.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыры, литературлуг дылдың нормаларын шын сагыыры. Метапредметтиг: сөзүглелдер-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: күш-ажылчы болуру	Чечен чогаалдардан сөзүглелдер тывар	1		
Албан-херек стили.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыры, литературлуг дылдың нормаларын шын сагыыры. Метапредметтиг: сөзүглелдер-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: күш-ажылчы болуру	Билдириишкин бижип эккээр. Мерг.71	1		
Чечен чогаал стили.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыры, литературлуг дылдың нормаларын шын сагыыры. Метапредметтиг: сөзүглелдер-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: күш-ажылчы болуру	Дүрүмнерни катаптаар	1		
Чугаа сайзырадылгазы «Кым болурул база кандыг болурул?»	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонургалдыг болуру	Бердинген темага чогаадыг бижип эккээр	1		
Эдертиг бижииринге белеткел	Айгарылга кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглаары. Бот-тускайлаң: улустун чаңчылдарын сагып билири	Дүрүмнерни катаптаар	1		
Эдертиг «Чалгаа биле Кежээ» арын119	Хыналда кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң:	Стильдерни катаптаар	1		

		өөредилгеге сонuurгалдыг болуру				
Частырыглар-биле ажыл	Быжыглаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру	Чечен чогаал стилинге харылзаалыг чугаа тургузар	1		
III- кү улдуң (20 шаг)						
Стильдерге катаптаашкын	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: стильдерге алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: эртемге сонuurгалдыг болуру	Кайы-бир стильге хамааржыр сөзүглел (үзүндү) ушта бижип эккээр	1		
Синонимика – стилистиканын кол өзээ.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: чугаа болгаш бижикке лексиканың стиль синонимнерин ажыглаары. Метапредметтиг: сөзүглелден стиль синонимнерин ылгап билири. Бот-тукайлаң: бодунуң делегей көрүүшкүнүн делгемчидери	Чогаадыг бижиир «Амыдыралды чүнүң-биле хемчээрил?»	1		
Лексиканын стиль синонимнери	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: чугаа болгаш бижикке лексиканың стиль синонимнерин ажыглаары. Метапредметтиг: сөзүглелден стиль синонимнерин ылгап билири. Бот-тукайлаң: бодунуң делегей көрүүшкүнүн делгемчидери	Дүрүмнү катаптаар	1		
Грамматиканын стиль синонимнери.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: грамматиканын стиль синонимнерин чугаа болгаш бижикке ажыглап билири. Метапредметтиг: орус дыл эртемниң дүрүмнери-биле деңнээри. Бот-тускайлаң: бодунуң делегей көрүүшкүнүн делгемчидери	Мергежилге 84	1		
Синонимика – стилистиканын кол өзээ деп темага катаптаашкын	Хыналда кичээл	Предметтиг: синонимика деп темадан алган билиглерин бижикке ажыглап билири. Метапредметтиг: сайгарылга кылып билири	Өөрөнгөн темаларын катаптаар	1		
Эдертиг бижииринге белеткел	Сайгарылга кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглаары. Бот-тускайлаң: улустуң чаңчылдарын сагып билири	Дүрүмнерни катаптаар	1		

Эдэртиг «Шевер-Кадай» арын 140	Хыналда кичээл	Предметтиг: алган билиглэрин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөрөдилгеге сонуургалдыг болуру	Стильдерни катаптаар	1		
Частырыглар-биле ажил	Быжыглааш кын кичээл	Предметтиг: алган билиглэрин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөрөдилгеге сонуургалдыг болуру	Чечен чогаал стилинге харылзаалыг чугаа тургузар	1		
Чугаа культуразы. Литературлуг дыл болгаш оон нормаларынын дугайында билиг.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	Мергежилге 86	1		
Фонетика болгаш орфография талазы-биле нормалар.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	Мергежилге 88	1		
Лексика талазы-биле нормалар.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	№104. Дүрүм арын174, 175	1		
Грамматика талазы-биле нормалар.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	Дүрүм номчуур арын174, 175	1		
Сөстөрни шын ажыглаарынын нормалары.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	Дүрүмнерни катаптаар арын 174, 175	1		
Лексика талазы-биле нормалар.	Быжыглааш	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны	№110 Дүрүм	1		

	кын кичээл	шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	арын174, 175			
Грамматика талазы-биле нормалар.	Быжыглааш кын кичээл	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	Дүрүм номчуур арын174, 175	1		
Сөстөрни шын ажыглаарынын нормалары деп темага быжыглаашкын	Быжыглааш кын кичээл	Предметтиг: аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш арыг кылдыр ажыглаары. Метапредметтиг: бодунуң чугаазын арыг кылдыр ажыглап билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру.	Дүрүм катаптаар арын174, 175	1		
Орфография, пунктуация талазы-биле нормалар	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: орфография, пунктуация талазы-биле нормаларны чугаага шын ажыглаары. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажылды чорудуп билир. Бот-тускайлаң: дылга сонургалдыг болуру	№127, №126 дүрүм арын180	1		
Чугаа сайзырадылгазы «Пөштүң үнези чүдел?»	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонургалдыг болуру	Өөрөнгөн дүрүмнерни катаптаар	1		
Диктант «Метелица» арын 208	Хыналда кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонургалдыг болуру	Өөрөнгөн темаларын катаптаар	1		
Частырыглар-биле ажыл	Быжыглааш кын кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонургалдыг болуру	Дүрүмнерни катаптаар	1		
IV- кү улдуң (16 шак)						
Дыл дугайында ниити билиглер	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: ниитилел амыдыралынга дылдын ужур-дузазын ожаап билири. Дыл эртеми болгаш оон кол бөлүктерин чугааның хевирлеринге ажыглаары. Метапредметтиг:	Ар.182-183 номчуур	1		

Ниитилел амыдыралынга дылдын ужур-дузазы.		сөзүглел-биле ажылдап билири. Бот-тускайлаң: дылга сонuurгалдыг болуру				
Дыл эртеми болгаш оон кол бөлүктери.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: ниитилел амыдыралынга дылдын ужур-дузазын ожаап билири. Дыл эртеми болгаш оон кол бөлүктөрүн чугааның хевирлеринге ажыглаары. Метапредметтиг: сөзүглел-биле ажылдап билири. Бот-тускайлаң: дылга сонuurгалдыг болуру	Ар.182-183 номчуур	1		
Эдертиг бижииринге белеткел	Сайгарылга кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглаары. Бот-тускайлаң: улустуң чаңчылдарын сагып билири	Дүрүмнерни катаптаар	1		
Эдертиг «Төрүмелинден эзирлер» арын 142	Хыналда кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру	Стильдерни катаптаар	1		
Частырыглар-биле ажыл	Быжыглааш кын кичээл	Предметтиг: алган билиглерин практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру	Чечен чогаал стилинге харылзаалыг чугаа тургузар	1		
Төрел дылдар дугайында билиг.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: тыва дылдың төрел дылдарын ылгап, оларның классификациязын тодарадып билири. Метапредметтиг: славян дылдар-биле деңнелгени чорудуп билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру	Ар.185 айтырыглар	1		
Тыва дылдын төрел дылдары	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: тыва дылдың төрел дылдарын ылгап, оларның классификациязын тодарадып билири. Метапредметтиг: славян дылдар-биле деңнелгени чорудуп билири. Бот-тускайлаң: төрөөн дылынга ынак болуру	Ар.185 айтырыглар	1		
Тыва бижиктин тывылганы. Орхон-Енисей бижимелдери.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: чоннуң төөгүзүн шын ожаап, ону хүндүлөп, бижиктин тывылган угун билири. Метапредметтиг: төөгү эртеми-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: төрөөн дылының төөгүзүнге сонuurгалдыг болуру	Немелде материал чыыр	1		

Тыва бижик тывылган соонда тыва дылдын хөгжүлдэзи.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: чоннуң төөгүзүн шын ожаап, ону хүндүлөп, бижиктин тывылган угун билири. Метапредметтиг: төөгү эртеми-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: төрөөн дылының төөгүзүңгө сонuurгалдыг болуру	Чогаадыг бижип эkkээр «Радио болгаш теледамчыдылгал ар бар-дыр, номнар номчаан херээ бар бе?»	1		
Тыва улустун төрөөн дылынын ужур-дузасы.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: чоннуң төөгүзүн шын ожаап, ону хүндүлөп, бижиктин тывылган угун билири. Метапредметтиг: төөгү эртеми-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: төрөөн дылының төөгүзүңгө сонuurгалдыг болуру	Арын 191, айтырыгларга харыылаар	1		
Тыва дылдын шинчээчилери.	Чаа тема тайылбыры	Предметтиг: чоннуң төөгүзүн шын ожаап, ону хүндүлөп, бижиктин тывылган угун билири. Метапредметтиг: төөгү эртеми-биле ажылды чорудары. Бот-тускайлаң: төрөөн дылының төөгүзүңгө сонuurгалдыг болуру	Арын 194, айтырыгларга харыылаар	1		
Чугаа сайзырадылгасы «Төрөөн дылым - нациям»	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру	Дыңнадыглар белеткээр	1		
Чогаадыг «Өртег билбес байлакшылым – тыва дылым»	Хыналда кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру	Өөренген чогаалдарын катаптаар	1		
Частырыглар-биле ажыл	Быжыглаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру	Чечен чогаал стилинге харылзаалыг чугаа тургузар	1		
5-9 класстарга өөренгенин катаптаары	Катаптаашкын кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру	Өөренген темаларын катаптаар	1		
Түңнел кичээл	Түңнел кичээл	Предметтиг: алган билиглери практика кырынга ажыглап билири. Бот-тускайлаң: өөредилгеге сонuurгалдыг болуру		1		

АЖЫГЛААН ЛИТЕРАТУРА

Чаңгыс авторлуг номнар

Доржу М.Д. Бай-Тайгинский говор в системе диалектов тувинского языка. Кызыл: ТывНУЧ, 2002. – 170 ар.

Март-оол К.Б. 5-9 класстарга тыва дылды башкылаарының методиказы. Кызыл, 2002. – 267 ар.

Ооржак Д.Х. 5-6 класстарга харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. Кызыл: ТывНУЧ, 2004. – 139 ар.

Сат Ш.Ч. Тыва диалектология. Кызыл: ТывНУЧ, 1987. – 58 ар.

Сувандии Н.Д. Тыва дылдың практикунга мергежилгелер чыындызы. – Кызыл: ТывНУЧ, 2003. – 151 ар.

Ийи болгаш оон-даа хөй авторлуг номнар

Доржу М.Ч., Бичелдей К.Б. Тыва чугаа культуразының чугула айтырыглары. Кызыл, ТывНУЧ, 1989. – 24 ар.

Монгуш Д.А., Ойдан-оол А.К. Методиктиг сүмелер. 5-9 класстарның «Тыва дыл» ному-биле ажилдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл: ТывНУЧ, 1992. – 150 ар.

Ойдан-оол А.К. Ооржак М.Ч. Ооржак С.-С.Т. Диктантылар чыындызы. 5-9 класстарга. Башкыларга дузаламчы. – Кызыл, 2003. – 245 ар.

Ойдан-оол А.К. Тадар-оол С.К. Эдертиглер чыындызы. 5-9 класс. Башкыларга дузаламчы. Кызыл: ТывНУЧ, 2004. – 171 ар.

Словарьлар:

А.Пальмбах, Л.Чадамба, С.Сарыг-оол. Орус-тыва словарь. – Москва, 1953. – 703 ар.

Делгер-оол А.К., Дирчин Б.Д. Тыва дылдың тайылбырлыг словары. Новосибирск: Наука, 2011. – 795 ар.

Монгуш Д.А. Русско-тувинский словарь. – Москва: Русский язык, 1980. – 319 ар.

Монгуш Д.Б. Тыва дылдың орфографтыг словары. – Кызыл, 1967. 422 ар.

Ожегов С.И. Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений/Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В.Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М:ООО «ИТИ Технологии», 2008. – 944 стр.

Ондар Б.К. Топонимический словарь Тувы. – Кызыл: ТКИ, 2007. – 550 ар.

Хертек Я.Ш. Русско-тувинский фразеологический словарь. Кызыл, 1976.

База ол ышкаш:

- тыва дыл кичээлдеринге тема аайы-биле белеткээн слайдылар;
- тыва дыл кичээлдеринге хереглээр плакаттар;
- тыва дыл кичээлдеринге ажыглаар таблицалар;
- аттыг болгаш сюжеттиг чуруктар;
- уругларның билиин хынаарынга белеткээн тест ажылдар.

ИНТЕРНЕТ КУРЛАВЫРЫ

www.tuva.asia

www.tuvaonline.ru

tigi.tuva.ru

uryanhayn.com

tuvacheleesh.ru

tuvadyl.ru

tosertine.tuva.ru

